

Juhiseid ornitoloogilisteks vaatlusteks.

E. Sits.

Ornitoloogia — linnuteadus — on üks neid alasid, mis kodumaa looduse sõpru veetleb aasta-aastalt ikka enam, mille tõenduseks on kasvav hoog ornitoloogilises tegevuses üle kogu maa asjaarmastajate hulgas. Kooliõpetajad, metsaametnikud, looduskaitse usaldusmehed jt. isikud, kellel lähemaid võimalusi kodumaa linnustikuga kokkupuutumiseks, on avalöanud mitmel puhul ja korduvalt soovi, et neile kätte näidatakse sihid, millede viljelemine oleks küllalt produktiivne ja igalhele kättesaadav. Riigimaade ja -metsade Valitsus, kelle kompetentsi kuulub ornitoloogilise kogumistegevuse reguleerimine Eestis, on näidanud ornitoloogiliste uurimiste soodustamisel tänuväärset vastutulelikkust ja hiljuti Riigiparkide Valitsuse poolt rajatud looduskaitse usaldusmeeste võrk on muutunud otseseks kontakti pidajaks üle kogu maa erisuguste kohtade ja keskasutiste vahel. Nii on praegu algamas peale muu ka ornitoloogilisel alal suur ülesehitustöö, mis ei ole ainult kitsaste akadeemiliste ringide eriharrastuseks, vaid üldaktisiooniks, kus ka asjaarmastajad võivad küllalt tagajärjekalt kaasa aidata oma jõu ja võimete kohaselt. Hea tahe, kavakindlus, sallivus, üksteise mõistmine ja abistamine on selleks ühendavaks jooneks, mis seob kõiki kaastöötajaid ühiseks pereks ja suureks vabatahtlikuks tööhiskonnaks, mille üksikute distsipliinide väljakujunemine jääb ainult lähema tuleviku ülesandeks.

Peale selle töötab juba üle maa rida asjaarmastajaid-ornitolooge, kes on algaja raskustest juba mõningal määral üle jõudnud. Kuigi huvist aetuna, rühbib veel palju neist omaette, ilma et nad oma tegevusest elumärki annaksid. Selge on see, et tuleb kord aeg, kus vajame nendegi hoogsat ja teadlikku kaasalöömist meie Eesti ornitoloogia väljakujundamisel — ja mida varem nendega kontakti leiame, seda parem. Olgu nemadki teretlunud ülemaalises vaatlejateperes, mille kaugemad eesmärgid on enamad kui üksik-isiku egoistlikkude huvide teenimine. Meie ornitoloogid on teaduslikult alles noored ja ise alles arenevad, meil ei ole veel põhjust otsida eneste keskelt autoriteete, kelle sõna oleks pühaduseks. Seda enam on meil põhjust toetada meie ideelisi kaastöötajaid asjaarmastajate seas, sest vaatlejaid ja töötajaid on tõesti tarvis. Ühenduses on jõud, ainult üksteist toetades jõuame kergemini sihile.

Eesmärk.

Igaüks, kes asub ornitoloogilistele vaatlustele, katsugu selgusele jõuda selles, kui suurel määral tema edaspidine tegevus töötab vastata nõuetele, mida seab tõelisele ornitoloogile tema teaduseala. Täie hingega asja juures olles ei jäägi kahtlust üle, et suurem osa vabast ajast (mõtlen nimelt asjaarmastajaid-ornitolooge, kes seotud oma elukutselise tegevusega) kulub oma lemmikalale — vastavaile ekskursioonidele, vaatlustele ja materjali läbitöötamisele. Sellistelt vaatlejatelt on õigus eeldada ka suuremat põhjalikkust ja kiindumust oma aine vastu kui neilt, kes teevad vaid juhuslikke tähelepanekuid. Sellega seab tõsisele ornitoloogile tema ala peale pakutava tööroõmu ja rahulduse ka üsna suuri nõudeid tehnilises ja teaduslikus mõttes. Tema kohta on põhjust haid lootusi hellitada, et ta nimi ei kao ühes isiku enese kadumisega kodumaa ornitoloogiliselt tööväljalt. Eriti meie noored ornitoloogid, kes noorusliku vaimustusega juba algu-

sest peale süvenevad oma tööväljasse, võiksid siin aegade jooksul saavutada põhjalikkuse ja kogemused, mis nende tööle kõigiti au teevad. — Teine osa töötajaid, kes aega ja tahtmist leiab olla kodumaa linnuteadusele vaid „toetajaks liikmeks“, ilma et ta jõuaks erilisele põhjalikkusele, on kahtlemata suures ülekaalus. Kuid sellisedki vaatlejad on väga teretulnud, kui nad vaatlusi toimetavad nõutava täpsusega. Ei maksa sellepärast ennast veel tagasi kohutada lasta, kui juba ette teatakse, et töö ei saa olla küllalt pidev.

Allpool esitatud juhised on enamikus antud esimese liigi töötajate kohaselt selle teadmisega, et juhuslikud vaatlejad saavad oma tööd vastavalt kohandada ja parem on olla juba veidi enam põhjalik kui pealiskaudne.

Mis on siis öieti ornitoloogiliste vaatluste sihiks ja eesmärgiks? Kõigekülgsete andmete kogumine linnustiku kohta üldse ja üksikute liikide kohta eraldi. Esimesel juhul kõneleme sünnikoloogilistest ja teisel juhul autökoloogilistest vaatlustest — kuna vabas looduses peamiselt kõne alla tulevad ju ökoloogilised vaatlused, mis ongi praegusajal ornitoloogiliste välivaatluste peatumaks. Lõppsihiks on sünnikoloogilistel vaatlustel teatava maaala avifauna määramine ja uurimine, mille juurde loodan tulla järgmistes juhistes¹⁾. See on võrdlemisi komplitseeritud ülesanne, mida võib eduga toimetada juba enam-vähem kogenud ornitoloog. Piirduktakse üksiku liigi või süstemaatilise grupi autökoloogilise uurimisega — mis on küll mõnes mõttes lihtsam, kuid nõuab eriti täpiseid töömeetodeid — siis ei jätku ainult mõnest kitsast maa-alast, vaid uurimisele tuleb juba laialdasem oraal (loomulikult on aga ka mõeldavad sellised tööd, mis käsitlevad näit. ühe haudepaari elutegevust pesitusperioodi vältel, teatavate linnugruppide toitu jne.). Seegi töö jäägu juba edasijõudnute hooleks. Algajal on aga kõige esimeseks ja otseseks ülesandeks omandada vabas looduses küllaldest liikide tundmist niihästi välimuse kui ka häälituste järele. Iseõppimine raamatute ja vabade vaatluste abiga on küll palju raskem ja aeganõudvam kui mõne kogenud ornitoloogi juhatusel, kuid temal on see paremus, et ta harjutab vaatlejat isetegevusele. Ja omaalgatuslikud töötulemused pakuvad igal juhul suuremat tööroõmu.

Kas on ökoloogiliste vaatluste juures vastava tõendusainese kogumine tarvilik? Jah ja ei. Sel juhul mitte, kus tegemist on harilikkude nähtustega, mis teaduslikult ei paku uut, ja isegi mitte lubatav seal, kus tegemist on haruldaste lindudega või koguni loodushälestusmärkidega. Mõten nimelt lindude laskmist ja nende munade kogumist või nende sellekujulist häirimist, mis sunniks linde maha jätta oma pesapaigad. Ornitoloog ei tohi olla ühepäeva-inimene, kes ainult selleks, et saavutada mõnd haruldast kollektsioonieset, on valmis kaasa aidama juba niigi haruldase linnu kadumisele meie loodusest, kuhu me teda võib-olla edaspidi ei suuda tagasi saada enam ühegi vahendiga. Kodumaa haruldaste kotkaste, musta toonekure ja rea teiste haruldaste lindude kaitse olgu absoluutne, kus eraisikute kogumisele ei ole lubatud ka teaduslikul otstarbel erandit. Muudel juhtudel (lindudekogu rajamisel) tutvutagu nende

¹⁾ Sihtjooni mõne maa-alala avifauna uurimiseks.

põhimõtete, mis on toodud minu esimestes juhistes¹⁾. Hoopis teine lugu on ornitoloogilise ainesega, mis ei ole otseselt seotud eluslindudega. Seal on lindude toidujätted, räppetombud, ekskrementid, sulivate lindude suled jne. Kõik need on tihti väärtuslikuks abivahendiks ökoloogiliste küsimuste selgitamisel ja keegi ärgu jätku võimalust kasutamata nende kogumiseks (leitud sulgede järgi on näit. võimalik määrata mõnd mahajäetud linnu pesa, räppetombud aitavad selgitada linnu toitu jne.). Eriti just haruldaste lindude juures, kelle vaatlusteks võimalusi vähe, on igakülgne vastav tõendusaines olulise tähtsusega. Kuid nagu ma juba oma esimestes juhistes rõhutasin, ei tohiks kogumine ise olla eesmärgiks eneseks, vaid ainult abinõuks oma uurimiste süvendamiseks.

Nii siis on igale ornitoloogilisele vaatlejale eesmärgiks toimetada oma vaatlusi võimalikult maksimaalses ulatuses ja produktiivselt. Et tagajärjed oleksid küllaldased, selleks püüdku edasijõudlev ornitoloog, kes linnuteaduse on valinud omale töiseks uurimisalaks, varustuda tarvilike tööriistadega.

Töövahendid.

Neid võiks oluliselt kokku võtta 4 sõnaga: silm, kõrv, märk-mik ja pliiaats — algelisemad vahendid, mis kättesaadavad iga ühele. Palju halvem lugu on mäluga, mis võib olla väga petlik. Sel põhjusel on tarvilik ekskursioonidel alati kaasas kanda taskuraamatut ja pliiaatsit (ka neil, kes teevad vaid juhuslikke tähelepanekuid) ja kõik vaatlused hoolsasti sisse kanda, mitte midagi jättes mälu hooleks. Edasijõudvale ornitoloogile neist primitiivseist töövahendeist enam ei jätku, vaatlused täpsustuvad ja nõuavad ka täpsemaid tööriistu. Mis siin on väga suureks takistuseks, see on h e a d e (sest tõsine ornitoloog püüdku muretseda omale ainult selliseid) vaatlus- ja töövahendite kõrge hind. Eriti optilised aparaadid, nagu seda on binokkel ja fotoaparaat, mak-savad selliseid summasid, mis ei ole kaugeltki igamehe käsutuses. Seetõttu tuleb vahel paratamatult leppida halvemate ja odavamate tööriistadega, mis oma ülesannet kuidagi täidavad.

Ideaalseim binokkel ornitoloogile on Carl Zeiss prismabinokkel 8×, mille vaatlusvõime on suurepärase, valgusjõud küllaldane ja käsitlemine väga mugav. Selle binokli hind uult tellides on 185 kr. Kellel sellist summat on võimalik välja anda, ärgu seejuures kõhelgu hetkegi, sest hea binokkel on eluajaks ornitoloogile truuks matkakaaslaseks, ja parem juba muretseda omale kord üks hea binokkel, kui oma kannatusid proovile panna mitmete halbadega. Sama firma 12× suurendusega eeskujulik prismabinokkel, mis maksab 265 kr., on liig väikese vaateväljaga ja ornitoloogiliseks otstarbeks ebapraktiline. Palju odavamad on Prantsuse ja Belgia prismabinoklid 6—8× suurendusega (hind 75—100 kr.), kuid selle eest ka palju halvemad (kititud klaasid!). Kuid nendegi hind on veel küllaltki tunduv, mistõttu nii mõnelgi tuleb leppida tavalise väljabinokliga (ilma prismadeta), mida võib saada uult 20—50 kr. eest. — Kuid üks pääsetee nende kõrgete hindade juures on siiski olemas, ja see on nimelt meie suuremate linnade pandimafad ja vanakraamikauplused, kust võib tarvitatud binokleid osta palju odavamalt. Sealjuures tuleb aga olla ettevaatlik, et mitte omale lasta kaela määrida prakk-kaupa. Et binokkel igale ornitoloogile on väga oluli-

¹⁾ Juhiseid ornitoloogiliste kogude soetamiseks I: Lindude täistoppi-mine („Loodusevaatleja“ kaasanne nr. 9).

seks vaatlusvahendiks, siis on tema muretsemine sellele alale püsivamalt tegelema jäänule esmajärgulise tähtsusega.

Teine kallis kuid mitte enam nii oluline tööriist on fotoaparaat. Et kõigekülgseteks ornitoloogilisteks ülesvõteteks tarvilik on aparaadi juures kahekordne jooksupühi (võtted väikeste lindude pesadest), objektiiv suu valgusjõud ja vahekatja sujuv töötamine (Compur; võtted liikuvast lindudest), siis alla 100 kr. nõuetekohast aparaati naljalt ei saa. Teleobjektiiv, mida omal ajal elusloomade fotografeerimiseks soojalt propageeriti, ei ole praeguste moodsate töömeetodite juures (fotografeerimine lähedalt vaatlusonnidest) enam kuigi oluline, pealegi on temaga töötamine küllalt raskepärane ja nõuab soodsaid valgustusolusid. Ka võimaldab tavalise hea anastigmaatobjektiivi terav joonestus fotode suurendamist kuni nõutava suuruseni. Sobivamaks formaadiks on $6\frac{1}{2} \times 9$ kuni 9×12 pildisuurusega aparaat; väiksema formaadiga peab joonestus olema juba eriti terav, ja sellised luksusklassi kuuluvad aparaadid on ka juba õige tunduva hinnaga. Parem on tarvitada ornitoloogilisel otstarbel plaataparaati kui filmaparaati, sest tihti tuleb tarvis tuhmklaasi. Igal juhul ütleb hea foto paljudelgi korradel enam kui pikk sõnaline kirjeldus, sellepärast ei ole ornitoloogil fotoaparaadi omandamine ja sellega töötada oskamine kaugeltki üllatavaks luksuseks.

Teised vajalikud töövahendid on juba tunduvalt odavamad. Väga tarvilik on seljakott, mille tavaliseks hinnaks on 4—10 kr. Eeskujulikud seljakotid metallraamistikuga ja seljakaitsega on ornitoloogile eriti sobivad, kuid nende hind on ka kallim (15—20 kr.), sest kodumaal valmistatakse neid vaid eritellimisel (Firma Kull Tallinnas, Vana-Posti tän.). Ekskurseerimisel on väga praktilised topograafilised kaardid, millest kaardid mõõdus 1:126.000 (nn. kolmeverstased kaardid) on saadaval suuremais raamatukaupluses hinnaga 24 senti leht, kuna paremad on kaardid 1:42.000 (nn. üheverstased kaardid), mille lehe hinnaks on 15 senti ja mida saab ainult kaitseväge Topo-Hüdrograafia osakonnalt Tallinnas eritellimisel. Kaartide hõlpsaks kasutamiseks on väga otstarbekohane kaarditasku, mille hinnaks olenevalt tema ehitusest on 6—8 kr. (Firma Zimmermann Tartus, Suurturg ja Tallinnas, Harju tän.). Orienteerumiseks on vajalik kompass, mis meie nõuetele vastab juba 2—5 kr. hinnaga, mitmesugusteks mõõtmisteks metallist magnetlint, mille hinnaks 1—3 kr. Ka on vajalik ekskursioonidel kaasas kanda mõnd tugevat nuga, millest kõige paremad on soome pussid (hind 2—4 kr.). Taskuraamatud on otstarbekohased vahariidest kaantega, kuna pliiaats olgu tavaline must, mitte aga keemiline pliiaats (nn. tindipliiaats), mille kiri märjaks saades läheb laiali. Parem juba mitu pliiaatsit kaasas kanda, et ühe kaotuse puhul oleks võimalik ülesmärkimist jätkata.

Lõpuks veel mõni sõna ühest kõige tähtsamast asjast, kuigi seda kaasas ei kanta — nimelt ekskursioonipäevikust. Selleks on mõni mahukas kaustik, kuhu sisse kantakse puhtalt kõik see, mis ekskursioonidel mustalt märgiti taskuraamatusse. Nii jääb ekskursioonipäevik edaspidi materjalikoguks meie vaatlustest, kuna mustandmärkmike säilitamine sel juhul pole enam oluline. Tuleb valvata ainult selle järele, et vaatluste ülekanne oleks täpne ega jääks midagi tähtsat vahele. Kuidas toimida üle-

kannet, kas täpselt sisse kanda samas järjekorras, nagu vaatlused tehtud looduses, või sortida neid üksikute liikide kaupa — see oleneb vaatluste sihstist ja ülesandest. Paralleelselt kantakse kõik oluline ka sedelkataloogi (vt. „Loodusevaatleja“ kaasanne nr. 1) üksikute liikide kaupa, et hõlbustada aine süstemaatilist läbitöötamist.

Kuidas omandada liikide tundmist.

Algaja, kes ei ole lindudega kunagi mingisugust tegemist teinud, püüdku nii sageli kui võimalik külastada meie avalikke muuseume, katsugu seal omale mällu jätta kodumaa iseloomulikumaid linde. Kus sellised kogud puuduvad, seal ei jää muud üle, kui võtta omale abiks värvitrükis pildid, mida leidub terves reas üllalloeletud raamatuis. Õnneks on aga olukord selline, et lindude vastu tõsiselt huvitundja ei hakka ootama mingisuguseid juhiseid, mis teda selleks „sunnivad“, vaid on juba omal käel püüdnud linnuriigiga lähemasse kontakti astuda, nii et juhised seda kontakti võivad ainult süvendada. Siin kerkib jälle uuesti üles küsimus, kas täistopitud lindude tähtsus on suur samade eluslindude tundmisel vabas looduses. Kahtlemata on ta seda! Jahimehed, kes ei vaatle linde mitte ainult elusalt looduses, vaid on tegemist teinud ka mahalastud lindude prepareerimisega, on igal juhul paremad lindudetundjad kui linnainimesed, kellel selleks on puudunud võimalused. Iga praktiline ornitoloog võtku muu kõrval ka prepareerimisoskus oma töökavasse, mille kohta leidub algelisemaid näpunäiteid minu esimestes juhistes.

Kuid nagu juba öeldud, ei ole kollektsioon ise mitte eesmärgiks, ja pealegi on tema tähtsus ökoloogiliste vaatluste toimetamisel võrdlemisi väike. Ornitoloogilisel vaatlejal on kõige tähtsamad välivaatlused (mitte ära segada sõnaga välisvaatlused!), mille all mõistetakse vaatlusi väljas vabas looduses. See põhjusel kõneleme ka lindude välitunnustest (mitte ära segada sõnaga välistunnused, mis on hoopis midagi muud!), s. o. neist tunnustest, mis lindude määramisel ja tundmisel on tähtsad vabas looduses. Peale juba muuseumimaterjali juures tundma õpitud kehakuju ja sulestikuvärvuse tulevad siin veel lisaks lindude lend, iseloomulikud liigutused, hääletused ja palju muud. Neid vaatlusi ei süvenda ükski kabinetitöö, vaid ainult vahenditult tähelepanekud eluslindude juures — puhtpraktiline ala, mis süveneb ühes ajaga, millise jooksul vaatleja on nimetatud alal tegelenud. Nii siis püüdku iga ornitoloog nii palju kui võimalik omandada siin kogemusi, külastades sel otstarbel erisuguseid maastikke ja lindude elualasid.

Mitte ükski lind ise ei ole ornitoloogilisel vaatlejal tähelepanuobjektiks, vaid samuti see maastik — biotoop — kus ta tegeleb, üksikliikide ja lindude vastastikused suhted, linnu pesad ja munad, ekskrementid, jalajäljed, laul,

häälightsused ja hulk muid ökoloogilisi üksikandmeid. Kõik see näitab, et ükski leid ei ole ornitoloogile päris tähtsusetu, ükski nähtus juba küllalt selge, et sellele mitte tähelepanu omistada. Kes arvab enese olevat juba mõne või mõnekümne aasta kogemuste põhjal küllalt targa, see tõendab sellega vastupidist. Kuni elu lõpuni õpib igaüks — ka kõige harilikumate lindude juures.

Ornitoloogiliste vaatluste alustamine.

Ekskursioonivarustus on üldjoontes sama nagu teistelgi loodusteadlastel, s. t. riided, jalanõud jm. mitte kõige uuemad, kuid selle eest vastupidavad. Et ekskursioone tuleb küllalt sageli ette võtta vihmase ilmaga, sügisel, kevadel ja ka muidu vesistes kohtadesse või soodesse, siis on päris praktiline muretseda omale korralikud säärikud või jahimehe saapad. Mis puutub riiete taskutesse, siis olgu need võimalikult avarad ja vastupidavad, et sinna mahuks tarvilikumaid töövahendeid, mida seljakotist oleks tülikas kätte saada.

Ükski ilmastiku-tingimus ärgu takistagu ornitoloogi ette võtmast ekskursioone. Muidugi on töö produktiivsus palju suurem ilusate ilmadega, kuid selle eest pakuvad tormised, vihmased ja külmad ilmad omakord selliseid vaatlustingimusi, mis ei esine muul ajal. Ka talvel ei tohiks ekskursioonid päriselt lakata, sest talv toob põhja poolt uusi linde, keda me suvel ei kohta ja meie paiga- ning hulgulindude tegevus on sel ajal mitmeti teistsugune kui suvel. Tänuväärne on väljas viibida lindude kevad- ja sügisrände aegu, noteerides hoolsasti rändesuunda, linnude liiki ning hulka ja mitmeladseid rändetingimusi. Eriti mererannik, jõed ja mõningad muud siseveed ilmutavad sel ajal suurt linnuküllust — suunduvad ju neid kaudu veelindude rändteed. Õised ekskursioonid on jälle omalaadi huvitavad, võimaldades meil tutvuda öölindudega. Suur töö lasub ornitoloogil eriti aga pesitusperioodil, sest haudelinnud on iga maa-ala avifaunas kõige olulisema tähtsusega.

On algaja ornitoloog mõningal määral eeltöid teinud oma ekskursioonideks, tutvunud lindudega kirjanduse, piltide ja kaavikute järgi ja ka vabas looduses jälginud kõiki ettejuhtuvaid liike, ühtlasi kuulatanud nende häälightsusi, siis võib ta hakata juba süstemaatiliselt ekskurseerima. Siingi on kõige esimeseks uurimisallikaks oma kodukoha lähema ümbruse linnustik. Kõige paremaks ajaks ekskursioonide alustamiseks on talv või varakevad, millal liike on võrdlemisi vähe, puud lehtedeta ja vaatlusvõimalused seetõttu paremad. Mitmesugused tihased, rähnid, vintlased jt., kes sel ajal kõige enam silma puutuvad, on püsiva töö juures jämedates joontes juba üsna lühikese aja jooksul selgeks õpitud ja rändlindude tuleku algusega õpitakse neidki järkjärgult tundma. Ei maksa tahta, et ühe-kahe-kolme aasta vaatlused, olgu nad siis nii pidevad või põhjalikud kui tahes, suudaksid vaatlejat päästa juba „algaja“-tiitlist. Kuid selle aja jooksul peaks ta olema hea tahtmise juures juba üle saanud suu-

remaist raskusist ja temale selgunud olulisemad põhiküsimused ornitoloogias, ühtlasi ka tutvus meie harilikumate lindudega sel määral, et ta võib siit alates asuda juba mõningate suuremate töö-ülesannete kallale. Igal juhul on soovitatav, et algaja ornitoloog juba algusest peale püüaks kontakti otsida mõne kogenuma kolleegiga ja ei jätaks juhust kasutamata selle saatel mõnd ekskursiooni ette võtta.

Mida ja kuidas vaadelda.

See on öieti küsimus, mida õpetab kõige paremini tegelikkus ise. Siingi ei ole üleligne stüveneda oma vaatlusobjektidesse juba veidi enam põhjalikult ja jälgida neid ka veel siis, kui teatakse nad olevat juba päris hästi tuntud.

Mida vaadelda? Neid nähtusi on nii palju, et algajale on kõige õigem tee soovitada siin jälgida iga lindu, kes ette puutub ja iga nähtust, mille peale satutakse. Ei saagi tema vaatlustelt nõuda millegi teaduslikult tähtsa „uue“ avastamist, vaid tema püüdku omandada just isiklikke kogemusi lindudega tegelemisel ja nende tundmisel. Sellega lasub suurem raskuspunkt algajal lindude ülesotsimisel, nende vaatlemisel, kehakuju ja sulestiku-värvuse meelde jätmisel, lindude liigutuste jälgimisel ja häälit-suste kuulatamisel. Tähtsamad abiraamatud selle juures on Frieling, Joy ja Voigt, niipalju kui üldse võimalik on raamatute abil omandada praktilisi kogemusi lindudega käitle-misel. Sest alati tuleb arvestada seda — ja eriti veel linnuhäälte noteerimisel — et ei leidu üldse sellist meetodit, mis oleks vaba puudustest ega üldse sellist vaatlusviisi, mis suudaks rahuldada kõiki vaatlejaid võrdselt. Ärgu sellepärast püütagu raamatute väljendusi võtta alati sõna-sõnalt ega näha neis looduse otsest koppeerimist, sest tihtipeale võivad nad olla ainult sümboliteks, võrdkujudeks.

Juba veidi enam edasi jõudnud ornitoloog võib oma liikide tundmist süvendavaile vaatlusile lisandada ka mõningaid kerge-maid ökoloogilisi tähelepanekuid. Tegelikult ei ole küll ükski vaatlus vaba sellistest andmest, sest eluslinde looduses vaadeldes tutvutakse juba iseenesest nende ökoloogiaga. Kergem ja ühtlasi algelisem küsimus selle juures on lindude elualad — biotoobid. Märgitagu üles, kus ja milliseis tingimusi tegeles lind maas-tikul, ühtlasi selle maastiku iseloom. Samuti katsutagu üles leida linnu pesa, märkides sellega ära vastava liigi haudebio-toobi. Viimane vaatlus on loomulikult võimalik ainult pesitus-perioodil. Edasi tuleb kõne alla linnu käitumine, laul, toit, ränne jne. Kõiki neid küsimusi siin selgitada viiks liiga pikale, sellepärast olgu asjahuviliste tähelepanu juhitud lühikesele orni-toloogiliste vaatluste kavale, mis leidub M. H ä r m s'i „Eesti lin-nustiku“ üldosas ja mille järgi võib igaüks — võttes kas või osagi neid vaatlusi tegevuskavasse — oma tööd otstarbekohaselt jaotada.

Kuidas vaadelda? Ka siin annab parimaid juhiseid tegelikkus ja enese kogutud praktilised kogemused, mitte aga laua taga sepsitsetud mõtlemõlgutused. Vaatluste juures on nõutav küllaldane täpsus. Vaatleja ei jäta üles märkimata ühtki kuupäeva ega kohta, millal ja kus tema tähelepanekud on tehtud — see on igasuguste vaatluste juures kõige algelisemaks nõudeks. Tähelepanekud olgu isiklikult kogutud või vähemalt kindlasti kontrollitud, ärgu esitatagu teisest-kolmandast suust kuulnud kahtlasi andmeid ega kuulujutte. Linnu pesitamine on valeldamatult tõestatud vastava pesaleiuga (mitte aga üksiku vana linnu nägemisega), linnu toit kas otsese toitumisvaatlusega, toidujätistega või mao sisu analüüsiga (mitte aga esinemismaastikul lendlevate putukatega või kasvavate taimedega), linnu püsiv elutsemine biotoobis kestvate pidevvaatlustega (mitte aga juhuslike või pealiskaudsete tähelepanekutega) — selgitagu need mõned näited täpsust, mille poole tuleks püüda igal vaatlejal. Kui ei ole võimalik otsest vastust saada ülesseatud küsimusele, siis tuleb olukorda vastavalt kirjeldada nii, nagu ta esineb tegelikult. Mida kindlasti vaadeldud ei ole, seda ärgu katsutagu täiendada fantaasia varal või teoreetiliste oletuste abil, vaid esitatagu andmed ainult nii kaugele, kui nad on saadud tegelikult.

Eriti hoiduda tuleks liig laialt haaramise eest siit ja sealt, millest kergesti võib areneda süsteempuudus. Parem juba selgitada mõnd kitsapirsemat küsimust üksikasjalikumalt, kui ennast killustada rohketele ilusatele kavatsustele, mida ei suudeta kunagi teostada.

Vaatluste märkimisest ja avaldamisest.

Iga teadlik ornitoloog jõudku selgusele selles, et tema poolt toimetatavad vaatlused ei ole mitte ainult tema oma eralõhkuks, vaid tõelist kasu toovad nad siis, kui nad kättesaadavaks tehakse ka teistele sel alal töötajaile. Liikuv ja teovõimas lindudeuurija aitab meelsasti kaasa kodumaa ornitoloogilisele uurimisele ega mata oma töötulemusi kalevi alla. Sellepärast on tähtis juba algusest peale korraldada oma vaatluste märkimist selliselt, et nende pärastine kasutamine oleks hõlbust.

Vaatluste ja tähelepanekute avaldamist suusõnal kui ka kirjanduses harjutagu iga tõsine ornitoloog. Selgus, täpsus ja arusaadav stiil tulevad sellejuures igapäevase kasuks, kuna segasus või püüe olla üleliiga „teaduslik“ igasuguste otsitud kõnekäändude või tehtud fraaside varal mõjub naeruväärsena. Et meil Eestis ei ole seni ühtki karmilt teaduslikku ornitoloogilist ajakirja, siis oma tööde avaldamise korral on viisiks tarvitada paralleelselt eesti- ja ladinakeelseid linnunimesid (samuti nagu seda tehakse ka välismaade sõiideis ornitoloogilistes ajakirjades vastavas keeles), kusjuures tavaliselt ladinakeelne nimi leiab eestikeelse kõrval mainimist linnu esmakordsel nimetamisel ja ilma eestikeelseta vahel mõnesuguseis tabeleis, kuna muul juhul on tarvitusel vaid eestikeelne üksi, mis mitteornitoloogidelegi on arusaadav. Ainult ladinakeelsete nimede tarvitamine üksi mõjub tekstis juba teatava kelkimisena, mis ei tõsta ühegi autori teaduslikkust, vaid võib ainult vähendada töö loetavust neile, kes ei ole vastava nomenklatuuriga küllalt kodus.

Lõpuks olgu veel soovitatud arusaamatuste, kahtluste ja küsimuste korral asjaarmastajatel pöörduda julgesti ja usaldavalt kogenud ornitoloogide poole, kes meelsasti on nõus oma abi ja juhatust pakkuma tekkinud keerdsõlmede lahendamisel.